

ધોરણ : 6

ગુજરાતી

૪. રવિશંકર મહારાજ

અભ્યાસ / સ્વાધ્યાય

Sem : 1

અભ્યાસ

1. નીચેના પ્રશ્નોના ઉત્તર માટે આપેલા વિકલ્પોમાંથી સાચો ઉત્તર શોધીને તેનો કમ – અક્ષર પ્રશ્ન સામેના માં લખો :
- (૧) રવિશંકર વ્યાસને 'મહારાજાનું બિરુદ કોણે આપ્યું ?
- (ક) રાજાએ
- (ખ) બ્રાહ્મણોએ
- (ગ) લોકોએ**
- (ઘ) બહારવટિયાઓએ

(૨) ધીમેધીમે રાજકીય પ્રવૃત્તિને સ્થાને મહારાજના જીવનમાં
શાનો પ્રવેશ થયો ?

(ક) રાજસત્તાનો

(ગ) ધાર્મિક પ્રવૃત્તિનો

(૩) રવિશંકર મહારાજને “માણસાઈના દીવા’ કોણે કહ્યા છે ?

(ક) ગાંધીજીએ

(ગ) મહેન્દ્ર મેધાણીએ

(ખ) લોકપ્રવૃત્તિનો

(ઘ) આર્થિક પ્રવૃત્તિનો

(ખ) અવેરચંદ મેધાણીએ

(ઘ) ધીરુભાઈએ

2. નીચેના પ્રશ્નોના ઉત્તર એક એક વાક્યમાં આપો :

(1) બાળપણમાં રવિશંકર મહારાજનો સ્વભાવ કેવો હતો ?

➤ બાળપણમાં રવિશંકર મહારાજનો સ્વભાવ સાહસિક,
નીડર, દયાળુ, અને પરગજુ હતો.

(2) મહારાજ કામ કરવાની કઈ ખૂબી ધરાવતા હતા ?

➤ મહારાજ જે કામ હાથમાં લેતા તેમાં પોતાનો આત્મા રેડી
દઈને કામ કરવાની ખૂબી ધરાવતા હતા.

(3) જોગણ ગામમાં મહારાજે શું જોયું ?

➤ જોગણ ગામમાં રવિશંકર મહારાજે ગરીબાઈ અને ગંદકી જોઈ.

(4) મહારાજ 'મૂકસેવક' તરીકે શા માટે જાણીતા છે ?

➤ કશી પ્રસિદ્ધ વિના, કોઈની પ્રશંસાની હષ્ટા વિના, મૂંગા-મૂંગા લોકસેવા કરવી એ મહારાજનો જીવનમંત્ર હતો, તેથી તેઓ 'મૂકસેવક' તરીકે જાણીતા છે.

3. નીચેના પ્રશ્નોના ઉત્તર આપો.

(1) રવિશંકર વ્યાસને 'મહારાજાનું બિરુદ કેમ મળ્યું ?

➤ રવિશંકર વ્યાસે લોકહિતનાં અનેક કાર્યો કર્યો.
સમાજમાં નિઃસ્વાર્થ ભાવે વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ કરી. એ
રીતે રવિશંકરે લોકોના હૃદયમાં સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું,
તેથી લોકો દ્વારા તેમને 'મહારાજે'નું બિરુદ મળ્યું.

(2) ઝવેરચંદ મેઘાણીએ મહારાજને “માણસાઈના દીવા’ કેમ કહ્યા ?

► મહારાજને માણસ અને તેની માણસાઈમાં શ્રદ્ધા હતી. ચોર હોય કે બહારવટિયો, મહારાજ એને મળીને એનામાં પરિવર્તન લાવીને જ રહેતા. કોતરોમાં ફરીફરીને એમણે બહારવટિયાઓને સુધાર્યા. એમના હદ્યની માણસાઈને બહાર લાવ્યા. તેથી ઝવેરચંદ મેઘાણીએ મહારાજને ‘માણસાઈના દીવા’ કહ્યા.

(3) મહારાજ કઈ-કઈ આપત્તિ સમયે મદદે દોડી જતા ?

➤ ક્યાંક નદીમાં પૂર આવ્યું હોય કે ભારે ધરતીકંપ થયો
હોય, ક્યાંક કારમો દુકાળ પડ્યો હોય કે ભયાનક
રોગચાળો ફેલાયો હોય, ક્યાંક કોમ કોમ વચ્ચે રમખાણો
થયાં હોય મહારાજ આવી કોઈ પણ પ્રકારની આપત્તિ
સમયે લોકોની મદદે દોડી જતા.

સ્વાધ્યાય

1. નીચેના પ્રશ્નોના ઉત્તર લખો :

(1) રવિશંકર મહારાજના બાળપણનાં કયા સંસ્કારોએ તેમના પર અસર કરી ?

➢ રવિશંકર મહારાજનું હદ્ય બાળપણથી જ ગરીબ અને દુઃખી જીવને જોઈને દુઃખી થતું. બાળપણથી જ તેઓ નીડર અને સાહસિક હતા. પિતાજી પાસેથી તેઓ જીવનમાં સારી ટેવો કેળવવાનું શીખ્યા હતા. માતા પાસેથી તેમને ખૂબ ચાવીને ખોરાક ખાવો' એ આરોગ્યની ચાવી પ્રાપ્ત થઈ હતી; ઘર તેમજ એતીનાં દરેક કામ શરમ, સંકોચ કે નાનપ વિના હોશથી તે ઉપાડી લેતા. બાળપણના આ - સંસ્કારોએ રવિશંકર મહારાજના જીવન પર અસર કરી હતી.

(2) મૂકસેવક મહારાજે લોકસેવકનાં કયાં-કયાં કાર્યો કર્યા ?

► મૂકસેવક રવિશંકર મહારાજે લોકસેવાનાં અનેક કાર્યો કર્યા.
અનાથાશ્રમ- માટે ફાળો ઉધરાવ્યો, ગામોમાંથી ગરીબાઈ અને
ગંદકી દૂર કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો. ચોર અને બહારવટિયાઓનાં
હદ્યપરિવર્તન કરાવ્યાં. કુદરતી આફતોમાં લોકોને મદ્દ કરી.
દુષ્કાળમાં લોકો માટે પાણી અને ખોરાકની વ્યવસ્થા કરી.
કોલેરાના દર્દીઓને મદ્દ કરી. હુલ્લડોમાં શાંતિ સ્થાપવા માટે
પોતે કર્યા.

(3) રવિશંકર મહારાજનાં કાયોથી સમાજના લોકોને શો લાભ થયો ?

➤ રવિશંકર મહારાજનાં કાયોથી અનાથાશ્રમને આર્થિક મદદ મળી. ગામડાંમાંથી ગરીબી અને ગંદકી ફૂર થયાં. ફુષણો ફૂર કરવા તેઓ ગામડે-ગામડે ફર્યા. તેમણે ચોરોને ચોરી છોડાવી અને બહારવટિયાઓનું લૂંટફાટ કરવાનું કામ છોડાવ્યું. કુદરતી આફત વખતે લોકોને રવિશંકર મહારાજની ભારે હુંક અને મદદ મળતી.

(4) રવિશંકર મહારાજની હિંમતનાં દર્શન કયા પ્રસંગમાં થાય છે ?

► ઈ.સ.1941 અને ઈ.સ.1946માં અમદાવાદમાં મોટી હુલ્લડ થયાં. માણસો હેવાન બની અંદરોઅંદર લડતા હતા, કાપાકાપી ચાલતી હતી. એ વખતે મહારાજ નિર્ભય બનીને સૂમસામ શેરીઓમાં ફરતા અને લોકોને સમજાવતા. હુલ્લડમાં અનેક માણસો મૃત્યુ પામ્યાં. એમનાં શબ્દોનો મહારાજે જાતે અનિસંસ્કાર કર્યો આ પ્રસંગમાં રવિશંકર મહારાજની હિંમતનાં દર્શન થાય છે.

(5) રવિશંકર મહારાજનો જીવનમંત્ર શો હતો ?

➢ “કાંતેલી ખાઈનાં સાદાં વસ્ત્રો પહેરવાં, સાદું ખાવુંપીવું અને સાદાઈથી રહેવું” – એ રવિશંકર મહારાજનો જીવનમંત્ર હતો.

(6) “મહારાજ” શબ્દના જુદા-જુદા અર્થ લખો.

➢ “મહારાજ” શબ્દના જુદા જુદા અર્થ : (1) મોટો રાજી, સમ્પ્રાટ
(2) રસોઇયો (3) સંત-મહંત (4) યજમાનવૃત્તિ કરનાર ગોર.

(7) દિવસરાત, અંધશ્રેષ્ઠા, આડાઉલટી, જીવનધર્મ - આ શબ્દો સાથે સાથે કેમ લખાય છે ?

► સામાસિક શબ્દો ભેગા લખાય લખાય છે. દિવસરાત, અંધશ્રેષ્ઠા, આડાઉલટી તેમજ જીવનધર્મ સામાસિક શબ્દો છે, તેથી સાથેસાથે લખાય છે.

2. સૂચના પ્રમાણે લખો :

- (1) પાઠમાં વપરાયેલ શબ્દો ગામડેગામડે, કાચોપોચો જેવા બીજા શબ્દો શોધીને લખો. આ શબ્દોનો વાક્યમાં પ્રયોગ કરો.
- ભમી ભમીને, ઘરેઘરે, નાનાંમોટા, ખૂંદતાં ખૂંદતાં, પલળતાં પલળતાં, ધૂજતાં ધૂજતા, ધીમેધીમે, ખાવાપીવાનું, ચાવીચાવીને, અંદરોઅંદર, ટપોટપ, મુંગામુંગા.

- ભમી ભમીને અમે ખૂબ જ થાકી ગયાં હતાં.
- અમે નાનાંમોટા સૌને એ મંદિર વિશે પૂજ્યું.
- કાદવ ખૂંડતાં ખૂંડતાં અમે આગળ તથા પલળતા
પલળતાં જ જવું પડે તેમ હતું.
- ઠંડીથી ધુજતાંધુજતાં ધીમેધીમે અમે મંદિર
પહોંચ્યાં.

- ખાવાપીવાનું પતાવ્યું.
- ચાવીચાવીને ખાવું શક્ય નહોતું.
- અંદરોઅંદર એકબીજાને મદદ કરી.
- ટપોટપ કામ પતાવ્યું. પછી સૌ મુંગામુંગા ચાલવા માંડયાં.

(2) બે વાક્યો વચ્ચે 'અને', 'પણ', 'પરંતુ' જેવા શબ્દો મૂકી અર્થપૂર્ણ ફકરો બનાવો.

➤ ભમી ભમીને અમે ખૂબ થાકી ગયાં હતાં. અમે ગામમાં ઘેરઘેર ફર્યા અને નાનામોટા સૌને પૂછ્યું પણ કોઈએ મંદિર બતાવ્યું નહિ. અમે ધીમેધીમે ચાલતાં હતાં, ત્યાં વરસાદ પડ્યો તેથી ખૂબ કાદવ થયો. કાદવ હતો છતાં અમે એ ખૂંદતાં ખૂંદતાં આગળ ચાલ્યાં. પલળતા પલળતાં અને ધૂજતાં ધૂજતાં અમે મંદિરે પહોંચ્યા.

ભૂમ લાગી હતી પરંતુ ચાવીચાવીને ખાવું શક્ય નહોતું તેથી ઝડપથી ખાવાનું પતાવ્યું. સૌઅ એકબીજાને મદદ કરી અને ટપોટપ કામ પતાવ્યું ત્યારબાદ સો મુંગામુંગા ચાલવા માંડયા.

(3) તમે લઘેલ ફકરો વર્ગ સમક્ષ વાંચો.

3. નીચેના કોષ્ટકમાંથી અર્થપૂર્ણ શબ્દ બનાવી શબ્દોને શબ્દકોશના કુમમાં ગોઠવો :

જનક, કરા, હાર, રજ, મહારાજ,
સરસ, મૂક, દાદા, પૂજ્ય, કણી,
સેવક, તક, કર, હદ.

શબ્દકોષ પ્રમાણે જવાબ.

કણી, કર, કરા, જનક, તક, દાદા,
પૂજ્ય, મહારાજ, મૂક, રજ, સરસ,
સેવક, હદ, હાર.

જ	મ	સ	લ	ન	મૂ
ન	હ	ર	જ	ક	શ
ક	રા	સ	સે	હ	ન
ર	જ	લ	દ	દ	ખ
ત	ક	ભા	ક	ક	ન
ર	હ	પૂ	જ્ય	દા	દા

4. તમારા વિસ્તારની પરોપકારી વ્યક્તિ વિશે પાંચ-સાત વાક્યો લખો.

- રમણભાઈ મારા વિસ્તારની એક પરોપકારી, સેવાભાવી વ્યક્તિ છે. એમના સાદગીભર્યા જીવન સાથે ત્યાગ, સમર્પણ અને સેવાના ગુણો વણાયેલા છે. જીવદયાનાં કાર્યો કરવા તે સદા તત્પર રહે છે.
- હું, મિત્રો સાથે સોસાયટીના અંપે ઊભો હતો. એટલામાં એક બાઇક સવારે નાના ગલુડિયાને જોરદાર ટક્કર મારી. ગલૂડિયું તરફડવા લાગ્યું. હું રમણભાઈને તરત બોલાવી લાવ્યો.

રમણભાઈ પોતાના ઘરેથી ચાદર લેતા આવ્યા. ગલૂડિયાને
ચાદરમાં લીધું. હું ગલૂડિયાને લઈને રમણભાઈની બાઈક પાછળ
બેઠો. અમે નજીકમાં આવેલા પશુપંખી-ચિકિત્સાલયમાં પહોંચ્યા.
ગલૂડિયાને જરૂરી સારવાર મળી ગઈ. આમ, ગલૂડિયાનો જીવ
બચ્ચી ગયો. રમણભાઈ આવાં અનેક સેવાનાં કાચ્યો કરતા રહે છે.

5. તમે કોઈને મદદરૂપ થયાં હોવ તે પ્રસંગ વિશે લખો.

➤ અહિં તમારે તમારા જીવનનો એક પ્રસંગ લખવાનો છે જેમાં તમે કોઈને મદદરૂપ થયા હોય.

6. નીચેની પરિસ્થિતિમાં તમે શું કરશો ? વિચારો અને લખો :

(1) તમે રસ્તા પર જતા હોવ અને અક્સમાત થયેલો જુઓ તો..

➤ હું રસ્તા પર જતો હોઉં અને અક્સમાત થયેલો જોઉં તો
તાત્કાલિક સારવાર માટે 108 ગાડી બોલાવું. બીજા લોકોને પણ
મદદ માટે બોલાવું. અક્સમાતનો ભોગ બનેલાને તાત્કાલિક
શક્ય એટલી મદદ કરું.

(2) રમતાં-રમતાં તમારા મિત્રને ઈજા થાય તો...

➤ રમતાં-રમતાં મારા મિત્રને ઈજા થાય તો એને
પ્રાથમિક સારવાર આપું. તાત્કાલિક રાહત થાય એવો
ઉપયાર કરે એને તેને તરત જ દવાખાને લઈને જાઉં.

(3) પૂર આવે તો..

► પૂર આવવાની શક્યતા હોય ત્યારે લોકોને તાલ્લાલિક ઊંચાણવાળા ભાગોમાં જતા રહેવાની, જાણ કરું.
સલામત જગ્યાએ તેમને લઈ જવામાં મદદ કરું
ખાદ્યસામગ્રી, પીવાનું પાણી, કપડાં અને અન્ય
સાધનસામગ્રી એકઠી કરી જરૂરિયાતમંદોને પહોંચતી
કરું.

(4) તમારી નજર સામે ક્યાંય અચાનક આગ લાગે તો...

➤ મારી નજર સામે ક્યાંય અચાનક આગ લાગે તો ફાયરસેફ્ટીનાં સાધનોનો ઉપયોગ કરું. આગ બુઝાવવા તાત્કાલિક પાણીની વ્યવસ્થા કરું. આગમાં સપડાયેલા લોકોને બહાર લાવવાના ઉપાયો કરું. તાત્કાલિક ફાયરબિગેડનો સંપર્ક કરી. આગ બુઝાવવાનો પ્રયત્ન કરું.

7. નીચેના વિશે ચારપાંચ વાક્યો લખો :

(1) ફાયરબ્રિગેડ

➤ આગને કાબૂમાં લેવા અને જાનહાનિ અટકાવવા માટે જે ખાસ પ્રકારની સુવિધા (સેવા) ઊભી કરવામાં આવી છે તેને ફાયરબ્રિગેડ સર્વિસ' તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. એમાં નોકરી કરતા કર્મચારીઓને ખાસ પ્રકારની તાલીમ તેમજ વિશેષ પ્રકારનો ગણવેશ આપવામાં આવે છે. જેમાં આગનું જોખમ વધુ હોય, એવાં પેટ્રોલિયમ રિફાઇનરી, ઓઇલ એન્ડ નેચરલ ગેસ કમિશન, રાસાયણિક ખાતર ઉદ્યોગને પોતાની આગાવી 'ફાયરબ્રિગેડ' વ્યવસ્થા હોય છે.

(2) 108 એબ્યુલન્સ સર્વિસ

► અક્ષમાતનો ભોગ બનેલા લોકો માટેની આ મહત્વની તાત્કાલિક સેવા છે. ટેલિફોન દ્વારા 108 નંબર જોડતાં ૪, એબ્યુલન્સ હાજર થઈ જાય છે. તે દર્દીને ઝડપથી નજીકની હોસ્પિટલમાં વિના મૂલ્ય પહોંચાડે છે. પ્રસૂતિ કે દુર્ઘટના વખતે ગુજરાત સરકારની આ સેવા આશીર્વાદરૂપ છે. ઇમરજન્સી મેનેજમેન્ટ એન્ડ રિસર્ચ ઇન્સ્ટિટ્યુટ (EMRI) દ્વારા આ સેવા પૂરી પાડવામાં આવે છે.

(3) આપત્તિ વ્યવસ્થાપન કચેરી (ડિઝિટલ મેનેજમેન્ટ)

➤ પૂર કે ભૂકુંપ જેવી કુદરતી આકાશો સામે આપત્તિ વ્યવસ્થાપન કચેરી બચાવ, તેમજ માર્ગદર્શનનું કામ કરે છે. આ કચેરીના કર્મચારીઓ આધુનિક ટેકનોલોજી સુસજ્જ હોય છે. તે લોકોને ઓછામાં ઓછું નુકસાન થાય એ માટેની કામગીરી કરે છે. આ સંસ્થાના બંધારણીય વડા તરીકે ભારતના વડા પ્રધાન હોય છે ને દરેક રાજ્યમાંથી સંસ્થામાં આठ સભ્યો લેવામાં આવે છે.

(4) સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓ (NGO)

➤ સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓ પ્રજાકીય સેવાનાં કાયો, સરકારની કશી મદદ વિના, નહિ નફો- નહિ નુકસાનના ધોરણે કરે છે. રાજ્ય સરકાર જ્યાં પહોંચી વળે નહિ; ત્યાં આ પ્રકારની સંસ્થાઓ કાર્યરત રહે છે. શિક્ષણ, પર્યાવરણ, મૂક પ્રાણીઓ તેમજ શોષિત વર્ગના લોકો માટે આ સંસ્થાઓ કામ કરે છે. કેટલાંક સંગઠનો જ્ઞાતિ આધારિત હોય છે, કેટલાંક શહેર પૂરતાં છે, તો કેટલાંક સંગઠનો રાષ્ટ્રીય કે આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરનાં (એન. જી. ઓ) છે.

(5) ડૉક્ટર

➢ ડૉક્ટર(તબીબ)નો વ્યવસાય સમાજમાં ઉમદા, માનલયો અને પવિત્ર ગણાય છે. ડૉક્ટરનો મુખ્ય ઉદ્દેશ માનવતા અને સમાજની સેવાનો છે. તેમાં નફો કે આર્થિક વળતર એ ગૌણ બાબત છે. ડૉક્ટરોએ કાયદા ઉપરાંત એમનાં નૈતિક ધોરણ અને વર્તન માટે તબીબી આચારસંહિતાનું પાલન કરવાનું હોય છે. વિશ્વનાં તબીબી મંડળોએ સ્વૈચ્છિક સ્વીકૃતિથી તબીબોનાં કાર્ય, વર્તન અને ફરજો બાબતમાં સર્વસામાન્ય જે નિયમો બનાવ્યા તેને તબીબી આચારસંહિતા કહે છે.

8. નીચેના શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ આપો :

(1) નદીકિનારા પાસેની બખોલો

➤ કોતર

(2) પાણી આવવા જવા માટે બાંધેલો સાંકડો માર્ગ

➤ ગરનાળું

(3) ઘરની બાજુની દીવાલ

➤ કરો

(4) કોઈ ખાસ પ્રસંગે પોતાની મેળે સેવા આપનાર

➤ સ્વયંસેવક

(5) જીવનનું મુખ્ય કર્તવ્ય

➤ જીવનદ્રિમ

Thanks

For watching